

Lietuviškieji slapyvardžiai tarptautiniuose slapyvardžių sąvaduose

Jonas MAČIULIS

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, K. Sirvydo g. 4, LT-01101 Vilnius, el. p. j.maciulis@lnb.lt

Šioje apžvalgoje analizuojama 2006 m. Miunchene pradėta leisti „International Encyclopedia of Pseudonyms“. Tai pirmasis darbas, kuris aprėpia viso pasaulio, visų epochų ir visų profesijų žmonių slapyvardžius. Tokio leidinio iki šiol nebuvo. Anksčiau išleisti slapyvardžių žodynai, sąvada ir pan. buvo specializuoti ar apriboti geografiniu požiūriu. Ši enciklopedija yra akumuliacinė nepaprastai daug vertingos, o kartais ir unikalios informacijos apie slapyvardžius ir jų autorius.

Lietuvos nacionalinę Martyno Mažvydo biblioteką yra pasiekę pirmieji 5 jos tomai. Jie čia ir aptariami.

Enciklopedijos autoriams pagrindinis lietuviškųjų slapyvardžių identifikavimo šaltinis buvo leidinys „Baltischer biographischer Index“. Šis atsakingai parengtas Baltijos šalių žymiausių žmonių žinynas labai mažai kreipė dėmesio į jų slapyvardžius. Todėl ir enciklopedijoje šalia vieno kito tikrai minėtino slapyvardžio daug atsitiktinių. Joje nėra indeksuotas nė vienas Simono Daukanto, Jono Basanavičiaus, Vinco Kudirkos ir kt. slapyvardis. Taip nebūtų atsitikę, jei enciklopedijos rengėjai būtų rėmęsi lietuviškais šaltiniais – V. Biržiškos 1943 m. išleistu sąrašu „Lietuviškieji slapyvardžiai ir slapyraidės“ bei Nacionalinės bibliotekos 2004 m. išleistu stambiu lietuviškos spaudos iki 1990 m. slapyvardžių sąvadu „Lietuviškieji slapyvardžiai“. Beje, „International Encyclopedia of Pseudonyms“, pateikdama asmenų lietuviškas pavardes, labai retai nurodo jų tautybę ar kilmės šalį.

Taip pat siūloma skelbti internete kad ir negausią, bet informatyvią medžiagą (sąrašą ar žodyną, įvadinį žodį), teisingai atspindinčią lietuviškųjų slapyvardžių vartojimo mastą ir priežastis.

Reikšminiai žodžiai: slapyvardis; lietuviškieji slapyvardžiai.

Ant mano stalo – 3 atskleistus slapyvardžius užfiksavusios knygos. Tai 1886 m. Rėgensburge išleistas Emilio Velerio (Emil Weller) veikalas „Lexicon Pseudonymorum“¹, 2004 m. Londone išleistas Adriano Roomo „Dictionary of Pseudonyms“² ir Miunchene publikuojamo veikalo „International Encyclopedia of Pseudonyms“ I dalies pirmi penki tomai (2006–2007)³.

Tokio turinio knygų ant stalo galėtų būti ir daugiau. Bet pasirinkau šias: pirmąją kaip vieną iš senesnių, publikuotą daugiau kaip prieš 120 metų, kitas dvi dėl to, kad jos, galima sakyti, pačios naujausios – trečiosios spausdinimas tebetęsiamas. Be to, jos visos yra universalios, o ne lokaliai, t. y. jose suregistruoti ne atskirų tautų ar regionų slapyvardžiai, o aprėpiami arba įvairių Europos tautų (pirmoji), arba visame pasaulyje (antroji ir ypač trečioji) vartoti slapyvardžiai. Ir noriu jas lyginti ne kiekybės ar kokybės požiūriais, o pasakyti apie tą atsakomybę, kuri slegia slapyvardžių sąvadų, žodynų, enciklopedijų ir kitų bibliografinio pobūdžio leidinių rengėjus. Juk kartą jų užfiksuotas bibliografinis faktas ir

po daugelio metų gali būti surastas ir pakartotas jau naujame leidinyje. Gerai, jei tas faktas visapusiškai teisingas, tada jis praturtins naująjį leidinį. Bet būna ir kitaip...

Pavyzdžiui, „Lexicon Pseudonymorum“ užrašyta: *Strasdelio – Antonio Drozdowski*⁴, suprask: *Strasdelio – Antonio Drozdowski* slapyvardis. Daugiau nieko – nei šaltinio, iš kur paimtas šis faktas, nei koks kūrinys juo pasirašytas, nei kokioje šalyje gyvena tas *Drozdovskis*. O štai „International Encyclopedia of Pseudonyms“ rašoma konkrečiau: *Drozdowski, Antoni [1894], artist, Poland, [ps.] Strasdelio*⁵. Nežinia, iš kur enciklopedijos autorius ėmė šiuos faktus, nes jų nepatvirtina jo nurodyti šaltiniai: nei jau minėtasis „Lexicon Pseudonymorum“, nei Adamo Baro parengtas „Słownik pseudonimów i kryptonimów pisarzy polskich“⁶. Lenkijos mokslų akademijos Literatūros instituto 1995–1996 išleistas „Słownik pseudonimów pisarzy polskich“ taip pat nepatvirtina „International Encyclopedia of Pseudonyms“ autorių versijos. Jame *Antoni Drozdowski*, neva turėjęs slapyvardį *Strasdelio*, apibūdinamas kaip XVIII–XIX a. gyvenęs

vertimų autorius, kunigas⁷, jam priskiriamas slapyvardis nepažymėtas jokių juo pasirašytu kūrinių⁸. Tiesa, veikalas „International Encyclopedia of Pseudonyms“ šaltinių sąrašė kažkodėl nėra šio naujausio fundamentalaus lenkų bibliografų darbo.

Tas *Antoni Drozdowski* yra ne kas kitas, kaip mūsų legendinis poetas Antanas Strazdas (1760–1833), liaudies meiliai vadintas *Strazdeliu*. Gimė jis baudžiauninko Jono ir Sofijos Strazdų šeimoje ir tik mokyklose, kuriose jam teko mokytis, lenkų kalbos pavyzdžiu pagal to meto papročius buvo pavadintas *Drozdowskiu* (*Drazdausku*), taip jis pasirašinėjo ir savo kūrinius. Taigi pastaroji poeto pavardės forma gal ir galėtų būti kaip vertinys į lenkų kalbą palaikyta slapyvardžiu, o ne atvirkščiai. Bet lietuvių tautos istorijos specifika lėmė, kad mūsų šviesuoliai dėl susidėjusių aplinkybių turėjo lenkinti ar rusinti savo pavardes (pvz., Jonas Mačiulis – *Maculewicz*, Motiejus Valančius – *Valanczewski*, Antanas Baranauskas – *Baranowski* ir kt.).

Mums, lietuviams, čia nėra jokios problemos, o kitų tautų autoriai šį faktą ne visada adekvačiai suvokia. Štai A. Roomo veikalas „Dictionary of Pseudonyms“ Jurgis Karnavičius traktuojamas kaip *Yury Lavrovich Karnovich* (1884–1941) slapyvardis, beje, *Karnovich* įvardijamas kaip Lietuvos baleto šokėjas⁹. O juk čia rašoma apie kompozitorių Jurgį Karnavičių (pagal gimimo metrikus – *Георгуи Карнович*), garsiosios lietuviškos operos „Gražina“ autorių¹⁰.

Tokių pat, švelniai tariant, netikslumų rasime ir tarptautinėje slapyvardžių enciklopedijoje. Joje, pavyzdžiui, remiantis A. Baro veikalu¹¹, *Dowkontt* laikomas „teisininko, istoriko, rašytojo, lietuvių nacijos pradininko“ „*Szymono Daukanto* (ar *Simono Dovkanto*)“ slapyvardžiu¹². O vos po kelių puslapių *Szymon Dowkont* (1793–1864) jau apibūdinamas kaip Lenkijos teisininkas, istorikas, rašytojas, pasirašinėjęs *Aunt Lizzie* slapyvardžiu¹³. Nieko kito nebelieka, kaip kreiptis į prie žinios apie *Dowkontą* nurodytą šaltinį – E. Wellerio veikalą¹⁴. Pasirodo, kad tai paprasčiausias slapyvardžių enciklopedijos autorių apsirikimas. E. Wellerio veikalas *Aunt Lizzie* fiksuojamas kaip neatskleisto autoriaus slapyvardis, kuriuo buvo pasirašyta 1856 m. išleista knyga „The Soldier's Home, a Narrative Founded on Recent Events“. O Simono Daukanto (*Szymon Dowkont*) pavardė čia parašyta kaip slapyvardžio *Jakyb Łaukys* ekvivalentas¹⁵. Kadangi šie du įrašai eina greta, tai ir įvyko nelemta, dažnokai bibliografiniuose darbuose pasitaikanti klaida: autoriui priskiriamas ne tas slapyvardis. O S. Daukanto „sulenkinimas“ – tai irgi enciklopedijos sudarytojų „išradimas“. Žodžiu, E. Welleris S. Daukanto atveju buvo tikslesnis už šiuolaikinės slapyvardžių enciklopedijos rengėjus. Beje, jis vienas pirmųjų, o gal ir pirmasis į tarptautinį slapyvardžių žodyną įrašė identifikuoatą Simono Daukanto slapyvardį – *Jakyb's Łaukys* (*Jokūbas Laukys*). Kitų šio lietuvių tautinės savimonės žadintojo

slapyvardžių (*J. Dewinakis*¹⁶, *Jonas Purwys*¹⁷, *Motiejus Szauklys*¹⁸) autoriaus E. Welleris nežinojo, todėl juos įrašė nenurodydamas autoriaus pavardės, tik parašydamas jais pasirašytų kūrinių lietuviškas antraštes. Ką gi, matyt, S. Daukantas tam tikra prasme savo tikslą – parodyti pasauliui, jog rašančiųjų lietuvių kalba yra ne vienas žmogus, buvo pasiekęs. E. Welleris į savo „Lexicon Pseudonymorum“ įrašė taip pat Mikalojaus Akelaičio (*Mikolaj Akielewicz*) slapyvardžius *Agricola*¹⁹, *Chlop z powiatu Maryampolskiego*²⁰.

Grįžkime prie šiuolaikinių leidinių – A. Roomo „Dictionary of Pseudonyms“ ir „International Encyclopedia of Pseudonyms“.

Pirmasis leidinys, matyt, gana populiarus, nes nuo 1998 iki 2004 metų sulaukė jau 4 laidų. Tai palyginti nedidelis žodynas, apibūdinantis tik 11 000 viso pasaulio spaudos ir scenos slapyvardžių. Suprantama, kad tokios apimties leidinyje pirmiausia skelbiami tie slapyvardžiai, kurie atstoja tikrąją pavardę, yra tapę oficialiu jos pakaitalu. Pavyzdžiui, *Marilyn Monroe* (tikr. Norma Jean Mortensen), *Charles Bronson* (tikr. Charles Buchinsky) ir t. t. Tačiau neretai šio principo nepaisoma, dėl to atsiranda nereikalingos painiavos. Tuo įsitikiname kad ir perskaitę lietuviškųjų slapyvardžių įrašus. Čia jų rasime keliolika – Jonas Aistis, Juozas Baltušis, Vincas Krėvė, Lazdynų Pelėda, Maironis, Salomėja Nėris, Alfonsas Nyka-Niliūnas, Antanas Vienuolis, Vydūnas ir dar vienas kitas. Štai mūsų didžiosios poetės slapyvardžio aiškinimas:

Salomeja Neris: *Salomeja Bacinskāite-Buciene* (1904–1945), *Lithuanian poet. The poet took her name from the river where she lived*²¹.

Toks įrašas, nepaisant rašybos klaidų fiksuojant slapyvardį ir pavardę, visai aiškus ir suprantamas. Tokios pat schemas laikomasi ir detalizuojant kitų minėtų lietuvių rašytojų slapyvardžius. Bet štai skaitome:

Smalaušys Jurksas: *Antanas Baranauskas* (1835–1902), *Lithuanian poet, linguist*²².

Iš šio įrašo schemas gali susidaryti klaidingas įspūdis, kad į lietuvių literatūrą A. Baranauskas įėjo *Jurkšto Smalaušio* slapyvardžiu, kad šis atstojo jo tikrąją pavardę.

Į akis krinta netaisyklingai užrašytas slapyvardis *Jurkštas Smalaušis*, nepažymėtas poeto vyskupo titulas. Skaitytojas ir viename, ir kitame čia pacituotame įrašė taip pat negali nepastebėti, jog A. Roomas nepaiso lietuvių kalbos rašybos ypatybių. Jo veikalas „Dictionary of Pseudonyms“ nėra lietuviškų raidžių č, ž, ę, a, u, ū, į. Nežinau, kaip be šių garsų, t. y. juos pakeitus į c, z, e, u, i, tariamos lietuviškos pavardės, tikriausiai net mums jos būtų sunkiai atpažįstamos. Autoriaus kaltinti čia negalima, nes jis, įrašydamas lietuviškus slapyvardžius ir jų autorius, rėmėsi ne lietuviškais šaltiniais.

„Dictionary of Pseudonyms“ nėra paprastas slapyvardžių žodynas, jį būtų galima pavadinti aiškinamuoju.

Jame, kaip jau pastebėjome skaitydami slapyvardžio *Salomėja Neris* aiškinimą, ne tik fiksuojamas identifikuotas slapyvardis bei pateikiami jo autoriaus biogramos pradmenys, bet ir parašoma, kaip ir iš ko šis slapyvardis sukurtas. Tai, žinoma, kur kas sunkesnis uždavinys, reikalaujantis išsamesnio slapyvardžių autorių biografijų pažinimo. O kai jų daugiau negu 10 000, tai galima įsivaizduoti, kokios apimties darbą tenka atlikti. Todėl nėra ko stebėtis, kad žodyne kai kurie slapyvardžiai lieka nepaaiškinti arba paaiškinti paviršutiniškai. Pateiksiu keleto asmenų, kurie vienaip ar kitaip susiję su mūsų šalimi, slapyvardžių labiau pavykusio aiškinimo pavyzdžių.

Jack Sharkey [Juozas Šarkis]: *Jozeph Paul Zukauskas* (Juozas Povilas Žukauskas, 1902–1994), lietuvių kilmės JAV sunkaus svorio boksininkas. Jis pasivadino praeityje žymaus sunkiasvorio boksininko jūreivio *Tomo Sharkey* pavarde. Kaip ir pastarasis, Žukauskas, prieš įžengdamas į ringą, buvo jūreivis²³.

Laurence Harvey: Larushka Mischa Skikne²⁴ (1928–1973), kino aktorius, gimęs Lietuvoje, dirbęs Jungtinėje Karalystėje, JAV. Jam aktoriaus vardą parinko jo agentas Gordonas Harbordas [...]. Pirmąjį aktoriaus vardą Larushka pakeitęs į *Laurence*, jis nusprendė, kad ir pavardė Skikne „per daug kontinentinė“. Agentas visada aktorių klausdavo jų motinų ar giminaičių pavardžių. Larry Skikne motinos mergautinė pavardė buvo Zotnik. Netiko. Žinomiausias angliškas vardas, anot agento, – Harvey, toks, koks solidžioje *Knightsbridgo* parduotuvėje – Harvey Nichols. Galbūt ne toks angliškas kaip Harrods. Bet sunku būtų ištarti „Laurence Harrods“. Agentui labai patiko vardų samplaika *Laurence Harvey*. „Bet mes turime būti atsargūs“, – pasakė jis aktoriui. Kartu jie peržiūrėjo teatrinių žinytų puslapius ir nerado kito aktoriaus vardu Harvey²⁵.

A. Roomas aiškina ir lietuviškuosius slapyvardžius. Kaip skaitytojas pastebėjo, *Salomėjos Neris* slapyvardį jis aiškina upės, prie kurios ji esą gyvenusi, pavadinimu. Su tokiu aiškinimu iš dalies galima sutikti. Įrašą apie lietuvių literatūros klasiką *Antaną Vienuolį* (tikr. Antanas Žukauskas) lydi šio rašytojo autobiografijos ištrauka: „Savo gyvenimo kelyje daugiausia buvau vienas: draugų turėjau mažai. Užtat ir pseudonimą pasirinkau – Vienuolis, tai yra vienas vienužis“. Ją A. Roomas rado rusų publicisto V. G. Dmitrijevo knygoje „Придуманые имена“ (1986)²⁶.

Kiti lietuviški slapyvardžiai arba visai neaiškinami, arba aiškinami supaprastintai, išverčiant lietuvišką vardažodį į anglų kalbą. Pavyzdžiui, rašoma, kad rašytojo *Juozo Baltušio* (tikr. Albertas Juozėnas) pavardė pareina nuo žodžio „baltas“, angl. „white“²⁷, *Maironis* (tikr. Jonas Mačiulis) – nuo augalo mairūnas pavadinimo, angl. „marjoram“²⁸. *Vydūnas* (tikr. Vilhelmas Storosta) verčiamas kaip „noble one“²⁹, t. y. „kilnūs“, „puikus“, „taurusis“. „Bendras seserų (Sofijos ir Marijos Ivanauskaičių) slapyvardis *Lazdynų Pelėda*, – rašo A. Roomas, –

reiškia pelėdą, gyvenančią lazdynuose, primena kaimą, nusako rašytojų pasakojamų istorijų tematiką ir veiksmo vietą“³⁰.

Ką gi, kaip sakoma, ačiū ir už tai. Nors ir ne dažnai, nors ir su klaidomis užrašyti lietuviški vardai skaitytojams primena, kad yra tokia Europos Sąjungos šalis – Lietuva.

Baigdamas vartyti A. Roomo knygos „Dictionary of Pseudonyms“ puslapius, noriu pažymėti, kad skaitantiems ji naudinga keliais aspektais: norintys gali sužinoti žymiausių pasaulio žmonių tikrąsias pavardes ir iš kokių komponentų buvo sukurtas jų spaudos ar scenos vardas. Be to, veikalas pradedamas plačia įžanga, kurioje išsamiai apibūdinama slapyvardžių esmė, su gausiais pavyzdžiais atskleidžiami slapyvardžių darybos principai. Įdomus taip pat veikalo priedas, aptariantis pagrindinius pseudonimikos terminus.

Kitas darbas – „International Encyclopedia of Pseudonyms“ – ypatingas veikalas, leidžiamas 5 kalbomis (anglų, vokiečių, prancūzų, ispanų ir italų). Tai, anot jo sudarytojo ir rengėjo Michaelio Peschke, pirmasis darbas, kuris aprėpia viso pasaulio, visų epochų ir visų profesijų žmonių slapyvardžius. Tokio leidinio iki šiol nebuvo. Išleistieji slapyvardžių žodynai, sąvadai ir pan. buvo specializuoti ar apriboti geografiniu požiūriu.

Veikalo „International Encyclopedia of Pseudonyms“ bus išleista 16 tomų, suskirstytų į 2 dalis. Pirmoji dalis apims 1–9, antroji – 10–16 tomus. Bus iššifruota 635 000 slapyvardžių ir pateikta 270 000 asmenų biogramų³¹. Mūsų Nacionalinę Martyno Mažvydo biblioteką jau pasiekė pirmieji 5 tomai. Jais ir remiuosi aptardamas šį leidinį.

M. Peschke, rengdamas tarptautinę slapyvardžių enciklopediją, vadovaujasi plačiaja slapyvardžio samprata. Jis slapyvardžiais laiko ne tik spaudos ir scenos slapyvardžius, anagramas, atstojančias tikrąsias pavardes, bet ir pastarųjų sugraikintas ir sulotynintas formas, pravardes, mergautines moterų pavardes, jei oficialioji pagal vyrą, ir priešingai – išteklėjusių, jei oficialioji mergautinė. Taip pat prie slapyvardžių M. Peschke priskiria vienuolių ir popiežių vardus, įvairių autorių inicialus, monogramas ir abreviatūras³².

Taigi slapyvardžių įrašymas į enciklopediją niekuo neribojamas. Tad kodėl penkiuose šios enciklopedijos tomuose įrašyta tik apie 50 lietuviškųjų slapyvardžių, o visoje enciklopedijoje jų, matyt, bus apie 100, beveik tiek pat bus ir autorių? Kuo paremta ši atranka, kai lietuviškos spaudos iki 1990 m. slapyvardžių sąvade „Lietuviškieji slapyvardžiai“ įregistruota apie 30 900 slapyvardžių ir apie 8 200 jų autorių? Atsakymas labai paprastas – pasirinktais šaltiniais, iš kurių buvo imamos žinios apie slapyvardžius. Pasisekė toms šalims, kurių specialūs, slapyvardžiams skirti leidiniai (žodynai, sąvadai, sąrašai ir t. t.) pateko į enciklopedijos sudarytojo akiratį. Tai rusų, lenkų, anglų, prancūzų, rumunų, italų, vengrų, amerikiečių leidiniai, indeksuojantys šių šalių spaudos, scenos ir kt. slapyvardžius. Todėl I-oje

enciklopedijos dalyje kai kurių šiomis kalbomis rašančių autorių slapyvardžių sąrašas užima daugiau negu vieno puslapio skiltį.

Atskirais atvejais, indeksuodamas lietuviškuosius slapyvardžius, M. Peschke rėmėsi jau mūsų minėtais E. Wellerio, A. Baro ir A. Roomo veikalais, taip pat I. F. Masanovu³³, lenkų autoriais. Tačiau lietuviškųjų slapyvardžių pagrindinis identifikavimo šaltinis jam buvo informacinis leidinys „Baltischer biographischer Index“³⁴. Kalbant apibendrintai, reikia pabrėžti, kad tai atsakingai parengtas pavardžių žinynas. Jame įrašyta pakankamai daug Lietuvos istoriją ir dabartį reprezentuojančių asmenybių. Užrašant jų pavardes, laikomasi lietuvių kalbos rašybos, lietuviškos raidės č, ž, ė, e, a, u, ū, į čia nekeičiamos į kitas (č į c, ž – z, ė, e – e, a – a, u, ū – u, į – i). Ir tai suprantama – vienas iš leidinio konsultantų, kaip pažymi jo sudarytojas, buvo Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.

Tačiau žinyno „Baltischer biographischer Index“ sudarytojas Axel Frey, apibūdinamas asmenis (pavardė, vardas, gyvenimo metai, profesija, užsiėmimas) bei nurodydamas šaltinius, iš kurių sėmėsi žinių apie į indeksą įtrauktus žmones, labai mažai kreipė dėmesio į jų slapyvardžius. Sklaidant žinyną iš pirmo žvilgsnio atrodė, kad jo sudarytojas siekia atskleisti tik tuos slapyvardžius, kurie atstojo pavardę (pavyzdžiui, *Salomėja Nėris*) arba visuomenėje buvo žinomi tik slapyvardžiu (pavyzdžiui, *Pupų Dėdė*). Tai būtų suprantama, kadangi leidinyje indeksuota labai daug asmenų. Tačiau jame rasime ir slapyvardžių, kurie nežymėjo visos autoriaus kūrybos arba buvo plačiau visuomenei mažai žinomi, pavyzdžiui, *Jonas Gerutis* (kunigo, rašytojo Jono Balvočiaus sl.), *K. Gerutis* (rašytojo Petro Cvirkos sl.), *K. K. Lizdeika* (gydytojo, rašytojo Stanislovo Durskio sl.), *Žaibas* (literato Alfonso Gailevičiaus sl.), *Miškinis* (gydytojo, literato Felikso Janušio sl.), *Adolfas Kelmutis* (žurnalisto Adolfo Klimo sl.), *Stella* (rašytojo Stasio Lauciaus sl.) ir t. t. Nemanau ir nesakau, kad šių slapyvardžių nereikėjo įrašyti į aptariamą indeksą. Reikėjo, tačiau, kai nėra indeksuoto nė vieno Simono Daukanto, spaudos draudimo laikotarpio veikėjų (Jono Basanavičiaus, Vinco Kudirkos, Jurgio Bielinio, Martyno Jankaus, Kazio Griniaus, Augustino Janulaičio, Biržiškų, Vileišių,) slapyvardžio, pradėdi galvoti, kad, atrenkant į rodyklę lietuvių autorių slapyvardžius, nesivadovauta jokiais atrankos principais, o pasikliauta atsitiktinumu. Nėra ir daugelio žymiųjų vėlesnio laikotarpio lietuvių rašytojų (Kazio Binkio (ar galima jį įsivaizduoti be *Alijošiaus* sl.?), Kosto Korsako (*Jonas Radžvilas*), Liudo Giros (*E. Radzikauskas*), Bernardo Brazdžionio (*Vytė Nemunėlis*) slapyvardžių. Iš „Baltischer biographischer Index“ panaudotos literatūros sąrašo atrodo, kad buvo galima rasti daugiau lietuviškųjų slapyvardžių. Šiuo požiūriu būtų buvę labai naudinga, jei rengėjų konsultantai jiems būtų rekomendavę

Vaclovo Biržiškos 1943 m. išleistą sąrašą „Lietuviškieji slapyvardžiai ir slapyraidės“³⁵, nes jame būtų radę ne tik slapyvardžių, bet, kad ir trumpą, labai turiningą ir informatyvų įžanginį straipsnį (jis, beje, publikuojamas ir vokiečių kalba). V. Biržiškos straipsnis sudarytojams būtų leidęs suprasti unikalią, niekur kitur nepasitaikiusią spaudos padėtį, kurią diktavo lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimas, nulėmęs totalų slapyvardžių vartojimą.

Pastarasis pageidavimas ypač būtų naudingas veikalo „International Encyclopedia of Pseudonyms“ rengėjams. Atrodo, jie jau taip pat galėjo pasinaudoti Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centro 2004 m. išleistu stambiu lietuviškos spaudos iki 1990 m. slapyvardžių sąvadu „Lietuviškieji slapyvardžiai“³⁶. Tačiau lietuviškais šaltiniais „International Encyclopedia of Pseudonyms“ rengėjai nesinaudojo. Jų, kaip jau rašyta, pagrindinis lietuviškųjų slapyvardžių identifikavimo šaltinis buvo „Baltischer biographischer Index“. Todėl kas pasakyta apie pastarojo leidinio lietuviškųjų slapyvardžių indeksavimą, tinka ir enciklopedijai. Tik čia noriu atkreipti dėmesį į keletą dalykų.

Pirma, tarptautinės slapyvardžių enciklopedijos autoriams nepasisekė išlaikyti taisyklingos lietuviškų pavardžių ir slapyvardžių rašybos, būdingos „Baltischer biographischer Index“. Vietoj ė, žiūrėk, ir atsiranda e, vietoj ū – u, vietoj ū – u ir pan. O ką jau kalbėti apie tas pavardes ir slapyvardžius, kuriuos enciklopedijos autoriai išrašė iš kitų angliškų, rusiškų, lenkiškų šaltinių. Sunki ta kalbos mokykla! Žodžiu, ne tik mes turime būti atidesni svetimoms kalboms, kitų Europos Sąjungos tautų bibliografai taip pat turėtų atsižvelgti į lietuvių kalbos rašybos ypatybes. Bibliografijos taisyklės visur vienodos: rašyti asmenvardžius ir kūrinių pavadinimus originalo kalba. Jokia čia naujiena! Tos nuostatos laikomasi nebe pirmą šimtmetį. Štai jau minėto, 1886 m. išleisto „Lexicon Pseudonymorum“ autorius S. Daukanto neidentifikuotais slapyvardžiais pasirašytų kūrinių antraštes, kaip ir pačius slapyvardžius, užrašė taip, kaip buvo parašyta knygelėse antraštiniuose puslapiuose, t. y. lietuviškai.

Antra, „International Encyclopedia of Pseudonyms“ autoriai leidinyje „Baltischer biographischer Index“ lietuviškų slapyvardžių būtų radę daugiau, jei būtų dažniau atkreipę dėmesį ne tik į nuorodą pseud. (pvz., Adomaitis, Juozas – pseud.: *Šernas*, Adomavičius, Vladas – pseud.: *V. Adonis*, Biržys, Petras – pseud.: *Pupų Dėdė*, Cvirka, Petras – pseud.: *K. Gerutis*, beje, enciklopedijoje užrašyta klaidingai *K. Kerutis*, Lastas, Adomas – pseud.: *Adomas Juodasai*), bet taip pat į pavardes ir slapyvardžius, rašomus per brūkšnelį, į nuorodą *eigenti.* „tikroji pavardė“. Enciklopedijos autoriai rodyklėje „Baltischer biographischer Index“ galėjo rasti taisyklingai užrašytas lietuviškas pavardes taip pat ir tų autorių, kurių slapyvardžius jie paėmė iš kitų šaltinių.

Trečia, slapyvardžių enciklopedijos sudarytojo nubrėžtos asmens apibūdinimo schemas (tikroji pavardė, vardas, jei yra, kiti vardai → gimimo metai ir vieta → † mirties metai ir vieta → profesija, veikla → tautybė (šalis)³⁷) dalys, siejančios su Lietuva susijusių asmenybių gimimo ir mirties vietas, tautybę ar pilietybę, daugeliu atvejų lieka tuščios. Beje, ir „Baltischer biographischer Index“, pateikdamas asmenų lietuviškas pavardes, labai retai nurodo jų tautybę. Mano nuomone, tai nemažas trūkumas tokių informacinio pobūdžio leidinių, kuriuose pateikiamos žinios apie įvairių tautų, šalių, valstybių asmenis. Ar daug atsiras pasaulyje ar Europoje žmonių, kurie vien iš pavardės spręstų apie įrašomo asmens tautybę, gimtąją ar gyvenamą šalį? Pagaliau ar tas jų sprendimas bus visada teisingas? Štai ir enciklopedijos pateikiamoje XIX a. vidurio lietuvių rašytojo, kalbininko Mikalojaus Akelaičio (lenk. Mikolaj Akielewicz) biogramoje įrašyta „Poland“³⁸, o bibliografo Silvestro Baltramaičio (enciklopedijoje – Sil' vestr Osipovič Baltromajtis) ir poeto, vertėjo, diplomato Jurgio Baltrušaičio (Jurgis Baltrušajtis) – „Russia“³⁹. Žinoma, tiksliai ir išsamiai atsakyti į visus enciklopedijos sudarytojo išsikeltus biogramos klausimus nėra lengva. Žymių žmonių biografijos dažnai labai sudėtingos. Ir Baltramaitis, ir Baltrušaitis gyveno Rusijoje, didžiąją savo kūrinų dalį parašė rusų kalba, tad nustatyti jų tautinei priklausomybei neužtenka vien kadaise išleistų I. F. Masanovo ar A. Baro slapyvardžių žodynų. Juk jeigu būtų sekama enciklopedijos autorių logika, tai nemažos dalies lietuvių rašytojų biogramose tektų rašyti ne „Lithuania“, o „USA“, nes jie daugelį metų praleido JAV kaip emigrantai. Laimė, kad taip būtų parašyta, neteko užtikti.

Užtat, mano nuomone, visai teisingai A. Roomo veikale „Dictionary of Pseudonyms“ Algirdas Jonas Budrys įvardijamas kaip lietuvių kilmės JAV rašytojas⁴⁰. Gimęs 1931 m. Karaliaučiuje Lietuvos diplomato Jono Budrio šeimoje, 1936 m. jis su tėvais atvyko į JAV, čia baigė aukštuosius mokslus, dirbo šios šalies leidyklose, redakcijose, bendradarbiavo JAV žurnaluose, anglų kalba išleido keliolika apysakų, romanų, parašė daugybę straipsnių apie mokslininkus, mokslo pažangą. Žodžiu, jis išaugo amerikietiškos kultūros terpėje ir į ją įaugo, tapo jos reprezentantu, vienu žymiausių Amerikos rašytojų fantastų⁴¹. Vienas jo romanų, „Roque Moon“, laikomas mokslinės fantastikos klasika, yra taip pat išleistas lietuvių kalba („Šelmis mėnulis“. 2002, vertėja Aurelija Jucytė). Pirmajame savo kūrybos tarpsnyje A. J. Budrys vartojo nemažai slapyvardžių: *Albert Stroud, Alger Rome, David C. Hodgkins, Harold Van Dall, Ivan Janvier, Jeffries Oldman, John A. Sentry, Paul Janvier, Robert Marnier, William Scarff*. Šie vardai ir indeksuojami leidiniuose „International Encyclopedia of Pseudonyms“ ir „Dictionary of Pseudonyms“. Beje, juose „Algis Budrys“ taip pat

laikomas Algirdo Jono Budrio „pen name“. Mes taip nemanytume, nes Algis mums yra įprastas Algirdo trumpinys. Rašydamas apie Algirdą Joną Budrį, negaliu nepažymėti, kad šis rašytojas yra dažnai minimas solidžiuose informaciniuose, tarp jų ir specialiuose, slapyvardžiams skirtuose leidiniuose⁴².

Savo pastabose daugiausia dėmesio kreipiau į pastarųjų metų tarptautinių leidinių lietuviškųjų slapyvardžių pėdsakus. Eidamas jais, stengiausi iškelti tuos trūkumus, kurių galėtų ir turėtų išvengti tokių sąvadų, žodynų, enciklopedijų rengėjai. Suprantu, kad Lietuvos skaitytoją šiuose leidiniuose pirmiausia domina ne lietuviškieji slapyvardžiai. Juos jie lengvai gali rasti pastaraisiais metais Lietuvos nacionalinės bibliotekos išleistuose leidiniuose ir elektroninėse laikmenose⁴³. Mūsų tautiečiai aptartuose leidiniuose pirmiausia ieškos informacijos apie įvairių šalių garsenybes (rašytojus, žurnalistus, scenos žvaigždes, politikus, visuomenės veikėjus) ir jų slapyvardžius. Ir reikia tikėtis, kad nenusivils, nes šie leidiniai, ypač „International Encyclopedia of Pseudonyms“, iš tikrųjų yra akumuliavę nepaprastai daug vertingos, o kartais ir unikalios informacijos.

Žinoma, kai kas gali pasakyti, kad šią informaciją jis gali rasti ir interneto portaluose. Taip, kai ką galima rasti. Bet spausdintinių leidinių, be istorinės, kultūrinės, estetinės, reikšmės dar slypi jų materialume, apčiuopiamume. Juk viena yra žinoti, kad, pavyzdžiui, leidinyje „International Encyclopedia of Pseudonyms“ 635 000 iššifruotų slapyvardžių įrašų kažkur tūno virtualioje erdvėje arba yra suspausta neįsivaizduojamo mažumo taške, o antra – matyti 16 gražiai apipavidalintų tomų, kuriuos gali paimti, pasklaidyti ir pan. Pagaliau ir informacijos paieška toli gražu ne tokia pat. Internetu susirasi norimą faktą, jei ne tik mokėsi ieškoti, bet ir žinosi, ko konkrečiai ieškai. Knygą analizuojant, atsiranda minčių jungtys, kurios atveda prie trokštamos informacijos. Žodžiu, spausdinti informaciniai leidiniai šiandien taip pat reikalingi kaip ir prieš keletą šimtmečių. Kompiuterinės laikmenos negali jų pakeisti, gali tik papildyti, paįvairinti, pagreitinti informacijos paiešką.

Rašau taip, o svarstydamas, kaip pagerinti Europos ir pasaulio informavimą apie lietuviškuosius slapyvardžius, galvoju apie internetą. Daugelis šalių jame yra paskelbusios nemažai medžiagos (sąrašų, žodynų, straipsnių) apie vartotus ir dabar vartojamus slapyvardžius, jų autorius, daug dėmesio skiriama slapyvardžių aiškinimui. Man regis, ne pro šalį būtų ir mums pateikti internete kad ir negausią, bet vis dėlto pakankamai informatyvią medžiagą (sąrašą ar žodyną, įvadinį žodį), teisingai atspindinčią lietuviškųjų slapyvardžių vartojimo mastą ir priežastis. Galėtų ši medžiaga ten tilpti kad ir tokiu pavadinimu – „Žymiausių lietuvių rašytojų, spaudos darbuotojų, mokslininkų, politikos ir visuomenės veikėjų slapyvardžiai“. Žymesnybių sąrašas

galėtų apsiriboti kokiais 500 asmenų, išvardijant visus jų slapyvardžius. [vadinis žodis, įrašomų autorių tautybė, profesinės, kūrybinės ir visuomeninės veiklos apibūdinimas turėtų būti pateikiami anglų kalba. Gal tuomet bus mažiau

atsitiktinumo ir netikslumo rašant apie lietuviškuosius slapyvardžius ar juos įtraukiant į kokius nors tarptautinius sąvadás, žodynus.

- ¹ Weller, E. *Lexicon pseudonymorum : Wörterbuch der Pseudonymen aller Zeiten und Völker, oder Verzeichniss jener Autoren, die sich falscher Namen bedienen.* – Regensburg, 1886.
- ² Room, A. *Dictionary of pseudonyms : 11, 000 assumed names and their origins.* – 4th ed. – Jefferson, North Carolina ; London, 2004.
- ³ *International encyclopedia of pseudonyms. Part 1: Real names / compiled by Michael Peschke.* – München, 2006-2007. – Vol. 1-5.
- ⁴ Weller, E. *Lexicon...*, p. 541.
- ⁵ *International encyclopedia...*, vol. 3, p. 46.
- ⁶ *Słownik pseudonimów i kryptonimów pisarzy polskich oraz Polski dotyczących / opracował Adam Bar.* – Kraków, 1938. – T. 3, p. 24.
- ⁷ *Słownik pseudonimów pisarzy polskich XV w.–1970 r. / opracował zespół pod redakcją Edmunda Jankowskiego.* – Wrocław ; Warszawa ; Kraków, 1996. – T. 4, p. 137.
- ⁸ *Ten pat.*, t. 3, p. 256.
- ⁹ Room, A. *Dictionary...*, p. 256.
- ¹⁰ Baublinskienė, B. *Gražinos pergalė // Bravissimo.* – 2008, Nr. 3, p. 13-14.
- ¹¹ *Słownik pseudonimów i kryptonimów...*, t. 3, p. 21.
- ¹² *International encyclopedia...*, vol. 2, p. 329.
- ¹³ *Ten pat.*, vol. 3, p. 38.
- ¹⁴ Weller, E. *Lexicon...*, p. 326.
- ¹⁵ *Ten pat.*, p. 326.
- ¹⁶ *Ten pat.*, p. 146.
- ¹⁷ *Ten pat.*, p. 414.
- ¹⁸ *Ten pat.*, p. 546.
- ¹⁹ *Ten pat.*, p. 10.
- ²⁰ *Ten pat.*, p. 108.
- ²¹ Room, A. *Dictionary...*, p. 342. „Salomėja Nėris: Salomėja Bačinskaitė-Bučienė (1904–1945), lietuvių poetė. Poetė pasi- vadino upės, prie kurios gyveno, vardu“.
- ²² *Ten pat.*, p. 438. *Jurkštas Smalaušis (pirminiuose šaltiniuose Jurksztas Smalaušis, Jurkštas Smalaušis): „Antanas*

- Baranauskas (1835–1902), lietuvių poetas, lingvistas“.
- ²³ *Ten pat.*, p. 427.
- ²⁴ Laruška Miša Skikne, anot Bostone leistos „Lietuvių enciklo- pedijos“, – Laurynas Skinkis (žr. t. 8, p. 144).
- ²⁵ Room, A. *Dictionary...*, p. 223.
- ²⁶ *Ten pat.*, p. 485.
- ²⁷ *Ten pat.*, p. 52.
- ²⁸ *Ten pat.*, p. 305.
- ²⁹ *Ten pat.*, p. 489.
- ³⁰ *Ten pat.*, p. 277.
- ³¹ *International encyclopedia...*, vol. 1, p. VII.
- ³² *Ten pat.*
- ³³ Масанов, И.Ф. *Словарь псевдонимов русских писателей, ученых и общественных деятелей.* – Москва, 1956-1960. – Т. 1-4.
- ³⁴ *Baltischer biographischer Index / bearbeitet von: Axel Frey.* – München, 1999. – Bd. 1-3.
- ³⁵ Biržiška, V. *Lietuviškieji slapyvardžiai ir slapyraidės.* – Kaunas, 1943. – D. 1-2.
- ³⁶ *Lietuviškieji slapyvardžiai : lietuviškos spaudos iki 1990 m. slapyvardžių sąvadas / sudarė ir parengė Jonas Mačiulis.* – Vilnius, 2004. – T. 1-2.
- ³⁷ *International encyclopedia...*, vol. 1, p. VII.
- ³⁸ *Ten pat.*, p. 32.
- ³⁹ *Ten pat.*, p. 170.
- ⁴⁰ *Ten pat.*, vol. 2, p. 52; Room, A. *Dictionary...*, p. 87.
- ⁴¹ Rašyt. Algis Budrys ir Lietuvos fantastai // *Draugas.* – 2000, birž. 10, priedas „Literatūra, menas, mokslas“, p. 2.
- ⁴² *Pseudonyms and nicknames dictionary : a guide to 80, 000 aliases, appellations, assumed names ... / Jennifer Mossman, editor.* – 3rd ed. – Detroit, Mich., 1987; Rock, J.A. *Who goes there : a bibliographic dictionary of pseudonymous literature in sci- ence fiction and fantasy 1588 to 1978.* – 1979; Bates, S. *The PENDEX : an index of pen names and house names in fantastic, thriller, and series literature.* – New York, 1981.
- ⁴³ *Slapyvardžių sąvadas / sudarė ir parengė J. Mačiulis.* – Vilnius, 2007. – 1 CD-ROM.

Summary

Lithuanian Pseudonyms Within International Pseudonym Indices

Jonas MAČIULIS

This review presents analysis of *The International Encyclopedia of Pseudonyms* published in Munich in 2006.

This is the first publication of its kind covering pseudonyms of individuals of all professions from the

whole of the world and numerous time periods, and, therefore, differing from earlier published pseudonym dictionaries and digests, etc., which were specialized and limited to specific geographical locations. *The International Encyclopedia of Pseudonyms* includes exceptionally valuable and some unique information on pseudonyms and their authors.

Martynas Mažvydas National Library of Lithuania has acquired the initial 5 volumes of this compilation, which are discussed and reviewed here. For the identification of Lithuanian pseudonyms, *Encyclopedia's* authors referred mainly to the publication *Baltischer biographischer Index*. However, this publication, though conceived as a comprehensive register covering all distinguished individuals from the Baltic countries, gives little focus on their pseudonyms. This is the reason why *Encyclopedia* lists

pseudonyms of little significance alongside with those presenting great interest. For example, not a single pseudonym of Simonas Daukantas, Jonas Basanavičius, Vincas Kudirka and other distinguished people have been included. We hold the opinion that such national sources as V. Biržiška's *Lietuviškieji slapyvardžiai ir slapyraidės* (published in 1943) and the Lithuanian pseudonym index *Lietuviškieji slapyvardžiai* covering the Lithuanian press until 1990 and published by the National Library would have been of better service to the authors of *Encyclopedia*. Though providing surnames of remarkable Lithuanian people, it very rarely refers to their ethnicity or country of origin.

A suggestion is made in this review to present online material (in the form of a list or index) reflecting the extent and causes for the use of Lithuanian pseudonyms.